

CERCETĂRI ARHEOLOGICE AUSTRO-UNGARE INEDITE LA CASTRUL ROMAN DE LA DIERNA - ORȘOVA

CĂLIN TIMOC

Cuvinte cheie: *castru, quadriburgium, cetate, zidărie, săpături arheologice*

Datele actuale referitoare la castrul roman de sec. II-III d.Hr. de la Dierna – Orșova sunt lacunare și în cazul unor detalii tehnice chiar controversate. De pildă, dimensiunile fortificației romane se presupune că s-ar apropia de cele ale fortificației medievale (64 x 54 m)¹, ultima folosind ca sistem defensiv incinta edificată, probabil în *opus quadratum*, a presupusului castru de trupă auxiliară².

Însă în vecinătate este cunoscut și un *quadriburgium* de epocă constantiniană (34 x 35 m)³ identificat de săpăturile arheologice de amploare întreprinse între 1966 – 1969 cu ocazia construirii hidrocentralei de la Porțile de Fier I⁴. Corelaționarea dintre cele trei fortificații nu s-a făcut și nu există o imagine clară a evoluției locuirii romane în zonă. Problema fortificațiilor se complică, dacă ținem cont de faptul că în secolul al XVIII-lea, Imperiul Habsburgic aflat atunci în conflict pe linia Dunării cu Imperiul Otoman modernizează fortificațiile medievale pentru a oferi trupelor sale baze de sprijin în operațiunile militare navale și terestre⁵.

În literatura arheologică de specialitate se susține faptul că locul castrului a fost identificat și ar fi la nord de cetatea romană târzie, sub așezarea civilă de sec. IV d.Hr.⁶. Din descoperirile tegulare se presupune, că un timp, la început, în prima jumătate a sec. II d.Hr., unitatea de garnizoană a fost *cohors I Brittonum* ∞, o trupă de infanterie de o mie de soldați⁷. O unitate *miliaria* nu poate să încapă într-un castru atât de mic, de doar 0,35 ha, situație ce a trezit suspiciunile noastre

1. Doina Benea, *Observații cu privire la topografia Diernei în epoca romană*, în *Banatica*, III, 1975, p. 92.

2. Petru Iambor, *Contribuții la istoria unor așezări fortificate din Banat (sec. IX – XIV)*, în *PB*, I, 2002, p. 116.

3. Doina Benea, *Dacia Sud-Vestică în secolele III-IV*, vol. I, Timișoara, 1996, p. 83.

4. Radu Florescu, *Epoca romană*, în *Comori arheologice în regiunea Porților de Fier* (catalog de expoziție), Dobeta Turnu Severin – Belgrad, 1078, p. 156.

5. Vezi în cazul Orșovei ultimele informații în lucrarea lui Liviu Groza, *Contribuții la istoria Regimentului de graniță româno-bănățean nr. 13 din Caransebeș*, vol. II, Lugoj, 2002, p. 25 – 33.

6. Doina Benea, *Observații...*, p. 92 - 93.

7. Nicolae Gudea, *Der dakische Limes. Materialien zu seiner Geschichte*, în *JRGZM*, 44, 1997, p. 31.

referitoare la informațiile despre dimensiunile fortificației romane de la Dierna-Orșova.

Deoarece cercetări arheologice nu mai pot fi efectuate în zonă, datorită nivelului apelor Dunării în lacul de acumulare a hidrocentralei de la Porțile de Fier, care a acoperit vechea Orșovă, suntem nevoiți să apelăm la informațiile arhivistice (mai vechi și mai noi) referitoare la descoperirile arheologice de la confluența râului Cerna cu Dunărea. O asemenea cercetare este utilă deoarece multe dintre obiectele arheologice care reprezintă azi Dierna – Orșova nu au locul de descoperire și deci, mergând înapoi pe urmele lor putem afla pe cale arhivistică informații noi, extrem de prețioase în economia subiectului.

Șansa a făcut ca între documentele maghiare ce se păstrează la Muzeul Banatului din Timișoara să identificăm accidental un fel de „raport arheologic” din anul 1876 al preotului orșovean Antal Bolesznýi, care preconiza să tipărească o monografie a orașului și parohiei catolice de la Orșova, lucrare care după câte știm noi nu s-a realizat. Totuși, o parte a informației din acest raport a fost publicată (fără date precise) în *TRET*, de Antal Bolesznýi într-un articol referitor la antichitățile Orșovei⁸.

Documentul (manuscris de 25 pag., în tuș, scris cu peniță subțire, fără desene, sintetizează toată istoria Orșovei vechi) suprinde totuși prin acuratețe și acribia cu care Antal Bolesznýi strângea toate datele posibile despre Dierna romană. Prezentăm în continuare în traducere românească pasajele relevante pentru cercetarea arheologică⁹:

(p.1) „Sub Orșova de astăzi doarme Dierna romană, care a fost un castru după cum se poate observa după zidurile care există și astăzi, în zona «Societății Dunărene de Navigație» (...). În anii 1850 – 1851 s-au efectuat săpături în această zonă și s-au găsit urmele castrului și multă dărâmbătură. În zona clădirii principale a «Societății Dunărene» nici nu a trebuit să se sape, zidul fiind chiar soclul de la baza edificiului modern (...). Castrul Dierna este de formă patrulateră, lungime 92 m și lățime 54 m (...).

Dierna a fost locuită înainte de maghiari de bulgari care iau dat denumirea de Irsova / Orșova (...).

(p. 2) Faptul că la Dierna a fost un oraș roman o dovedesc cantitatea mare de cărămizi ștampilate cu însemnele legiunii a XIII-a Gemina, care apar de altfel și în castru. Cele mai multe resturi de cărămizi se găsesc la vest de castru. În anii 50 (sec. XIX - n.n.) Müller Vincze, un localnic din Orșova, la construirea casei sale, la vest de castru, nu prea departe a găsit atâtea țigle încât a pavat coridorul său lung de interior unde le-am putut și eu admira. Lângă Dunăre se găsește un monument roman în proprietatea grofului Jakab, în curtea casei sale mai este și astăzi, dar nu

8. Mulțumiri călduroase pe această cale colegei Nicoleta Demian pentru ajutorul nesperat oferit în cazul identificării acestui manuscris și a istoriei lui.

9. Selecția și traducerea pasajelor ne aparține.

are inscripție. Este o coloană care are 1,5 m înălțime și 66 cm lățimea, cu o bază pătrată, la mijloc rotunjită și partea de sus prezintă un decor vegetal (...).

În teritoriul Orșovei s-au găsit și multe monede romane de la Traianus Germanicus, Hadrianicus¹⁰, Antoninus Pius, Gordianus, Severus Alexander, Roma, Nerva, Nero, Claudius, Aurelianus, Paulus Aemilianus și Philippus Dacicus (...).

În Orșova, în zona bisericii romano-catolice se află cimitirul antic al Diernei. Pietrele de mormânt romane, precum și numeroase sarcofage găsite aici se află în curtea cazarmii honvezilor. În afară de asta aici s-au găsit morminte în cutie, cu multe obiecte romane, inele de aur cu litere inscripționate și alte bijuterii romane, care o parte din ele au ajuns la Muzeul din Viena, cealaltă parte au ajuns în mâinile unor particulari.

Restul de piese descoperite și vase ceramice, precum și o cărămidă întreagă de 70 x 70 cm lățime au fost trimise Societății Muzeale, iar un Mithras a fost dat lui Ormos Zsigmond.

În majoritatea grădinilor cetățenilor Orșovei au apărut sub pământ urmele de ziduri de la case romane. Tot din grădinile oamenilor am strâns 40 de cărămizi romane, dar săpăturile aici sunt îngreunate de lipsa de spațiu și a rădăcinilor de copaci fructiferi, care se găsesc peste tot. În grădina mea și a vecinului dinspre vest a apărut la 1,5 m adâncime un zid care pe lungime continuă de-a chereștul în curtea vecinului. Aici au apărut și mai multe vâscioare de lut, de mici dimensiuni. (p. 3)

În partea sudică a cimitirului romano – catolic groparii au găsit un vâscior cenușiu – negricios întreg. Tot aici s-a găsit și un opaiț din piatră (de aceeași culoare), care l-am donat Societății de Istorie. Aș mai putea înșirui multe alte exemple care nu dovedesc altceva decât că romanii au locuit în număr mare aici și Tierna a fost Colonia.

Orașul și cetatea se întindeau în zona «Societății Dunărene de Navigație» și a celor trei clădiri vecine dinspre vest (...)»¹¹.

Nu încercăm să luăm în discuție toate informațiile oferite de Antal Bolesnyi, dar credem că datele furnizate despre castru sunt cele corecte. În dimensiunile indicate de el 92 x 54 m poate fi cantonată o *cohors* ∞. Faptul că dimensiunile sunt acestea pot fi susținute și de descoperirile arheologice. În punctul casa Armanca, pe malul sudic al pârlului Gradisce, în anul 1968, săpăturile arheologice au dezvelit pe o lungime de circa 18 m, un zid masiv din blocuri de calcar, dar cu tot efortul arheologilor nici la adâncimea de 3,85 m nu s-a ajuns la baza lui¹². Aceasta trebuie

10. Am păstrat descrierea originală a pieselor așa cum apar menționate în document, chiar dacă în unele cazuri pot fi ușor sesizate erorile inerente unui nespecialist cum a fost și Antal Bolesnyi.

11. Documentul se numește „Az orsovai rom. kath. plébánia – egyház történeke” și autorul se semnează: Bolesnyi Antal, Kjanonos plébanos.

12. Doina Benea, *Observații* ..., p. 94.

să fie incinta nordică a castrului, ce iese din perimetrul fortificației medievale.

Nu avem indicii asupra fazelor de lemn a fortificației romane, dar se știe că în ultima perioada de existență (sec. III d.Hr.) ea a fost reparată cu monumente refoșite.

UNVERÖFFENTLICHTE AUSTRO-UNGARISCHE ARCHÄOLOGISCHE FORSCHUNGEN BEI DER RÖMISCHEN LAGER VON *DIERNA* – ORȘOVA

(Zusammenfassung)

Die bis jetzt bekannten Daten über den Römerlager von *Dierna* – Orșova sind immer mit denen der mittelalterlichen Festung beigebracht (64 x 54 M). Die Situation ist noch schwerer zu verstehen, wenn wir im Betracht nehmen, dass auch ein spätrömischen *Quadriburgium* in dieser Gegen archäologisch angedeutet wurde (35 x 35 M).

Leider, heutzutage kann man nicht mehr Ausgrabungen bei Orșova unternehmen, weil seit 1971 die Gewässer der Donau überschwämten die Ufern bei der Bildung der Taues des Wasserkraftwerkes von Eisernen Tor.

In diesen Fall haben wir keine Lösungen zur Hand um mehr über den Römerlager von Dierna zu erfahren, nur wenn wir ein Rücksicht geben zu der alten, schon vergessenen Forschungen, der 19. Jhr. und der Jahrhundertwende.

Von Anton Bolesznyi, ein katholischer Priester aus Orșova, der sich freundlich mit die Antiquitäten von Dierna beschäftigt hat, haben wir ein unveröffentlichte Manuskript in der Archiv des Banater Museums gefunden, wo einfach die Steinreste des römischen *Castellum* beschrieben sind.

Der austro-ungarischer Gelehrter mass die sichtbaren Ruinen des Römerlagers und stellte fest, dass die ursprünglichen Dimensionen 92 x 54 Meter seien, grösser als der mittelalterlichen Festung.

Diese Daten sind jetzt schwer zu bewiesen ob sie real sind, aber sie sind nahe zu einer *tertiata* Römerlager, was schon uns aufmerksam machen muss.